

ISUS I ABRAHAM U KONTEKSTU LUKINE GENEALOGIJE (Lk 3,23-38)

Anto POPOVIĆ, Sarajevo

Sažetak

Povezanost između Isusa i Abrahama najizričitija je upravo u dva novozavjetna rodoslovlja: Matej 1,1-17 i Luka 3,23-38. Ovaj članak posvećuje posebnu pozornost funkciji i značenju Lukina rodoslovlja iz perspektive Isusove i Abrahamove uloge u povijesti spasenja.

Članak se sastoji od četiri dijela. Prvi dio govori općenito o rodoslovljima, o gubitku zanimanja za rodoslovlja i o različitim funkcijama biblijskih rodoslovlja. Drugi dio donosi prikaz razlika između Lukine i Matejeve genealogije kao i klasična tumačenja tih razlika. Treći dio članaka pokušava otkriti posebno značenje u specifičnostima Lukine genealogije. Četvrti dio promatra Lukino rodoslovlje u neposrednom kontekstu (Lk 3,1-2; 3,21-22; 4,1-13). U zaključku su izdvojeni najvažniji momenti kontinuiteta i razlika između Isusove i Abrahamove uloge u povijesti spasenja.

Ključne riječi: Abraham, Isus, rodoslovlje, Lukino evanđelje.

1. Općenito o rodoslovljima

1.1. *Suvremeni stav prema rodoslovljima – gubitak zanimanja*

Suvremenim čitateljima genealogije nerijetko djeluju zamorno i dosadno.¹ Štoviše, ima čitatelja koji smatraju rodoslovlja nepotrebnim i suhoparnim umetkom u svetopisamskom tekstu.²

¹ Tako F. BOVON, *Das Evangelium nach Lukas*, Teilband 1: Lk 1,1 – 9,50, Evangelisch-katholischer Kommentar zum Neuen Testament 3/1, Benzinger Verlag, Zürich, 1989., 186. Uz dvije novozavjetne genealogije (Mt 1,1-17 i Lk 3,23-38), najveći broj rodoslovlja nalazi se u Starom zavjetu. Od ukupno tridesetak različitih starozavjetnih genealogijskih tekstova najveći broj nalazi se u Knjizi Postanka i u prvih devet poglavlja Prve knjige Ljetopisa. Usp. R. OBERFORCHER, »Die jüdische Wurzel des Messias Jesus aus Nazaret. Die Genealogien Jesu im biblischen Horizont«, u: M. ÖHLER (prir.), *Alttestamentliche Gestalten im Neuen Testament*, Beiträge zu Biblischen Theologie, Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt, 1999., 5–26, 5–7.

² Kao primjer ovoga stava prema novozavjetnim rodoslovljima često se citira poezija njemačkog romantičarskog pjesnika iz 19. stoljeća, Friedricha von Salleta (oko 1835.), koji genealogiju na-

Na *estetskoj* razini puko ponavljanje imena u genealogijskom nizu, doista, djeluje monotono. Na *povijesnoj* razini dvije novozavjetne genealogije stvaraju problem zbog međusobnih razlika i neslaganja.³

Na *moralnoj* razini ponašanje pojedinih likova iz genealogijskog niza problematično je i ne može poslužiti kao primjer uzornog vjerničkog života. Tako je nastao opći dojam da novozavjetne genealogije ne priopćuju neku važnu spasenjsku poruku.⁴

Na široj društveno-civilizacijskoj i mentalitetskoj razini gubitak zanimanja za rodoslovlja dovodi se u vezu s načelima demokracije, ravnopravnosti i jednakih šansi za sve. Naime, suvremene čitatelje biblijska rodoslovlja podsjećaju na rodoslovlja kraljevskih i plemićkih obitelji, i stoga kao obilježje nadživljenog društveno-političkog poretka. Ponekad rodoslovlja djeluju čak i odbojno, jer podsjećaju na neke oblike nacionalizama, koji se hrane ideologijom zemlje i krvi.⁵ Zacijelo je i nestanak velikih, brojnih obitelji u »zapadnom« svijetu utjecao također na gubitak zanimanja za rodoslovlja općenito, pa tako i za biblijska rodoslovlja.

ziva »suhoparnom stranicom u Svetoj knjizi« i traži uklanjanje rodoslovlja iz Biblije zbog suhoparnosti: »... Aus reiss ich euch. Was soll das dürre Blatt im Heiligen Buch ...?« Citat preuzet iz U. LUZ, *Das Evangelium nach Matthäus*, 1. Teilband: Mt 1 – 7, Evangelisch-katholischer Kommentar zum Neuen Testament 1/1, Benzinger, Zürich, ⁵2002., 139. Usp. također R. E. BROWN, *The Birth of the Messiah, A Commentary on the Infancy Narratives in Matthew and Luke*, Doubleday, New York, NY, 1993., 596.

³ Moguće je pozitivno, kako estetsko tako i povijesno vrednovanje rodoslovlja. Naime, slijed pokoljenja predstavlja temeljni ritam, koji daje stabilnost i pokreće povijest, i ujedno ukazuje na smislenost povijesti. Tako T. HIEKE, *Die Genealogien der Genesis*, Herders biblische Studien 39, Herder, Freiburg im Breisgau, 2003., 311–312. Genealogije su najkraći oblik prikaza povijesti, a struktura genealogija po svojoj naravi stalno se kreće naprijed. Tako MOISES MAYORDOMO-MARIN, »Rezeptionskritische Auslegung von Matthäus 1 – 2«, u: *Den Anfang hören. Leserorientierte Evangelienexegese am Beispiel Matthäus 1 – 2*, Forschungen zur Religion und Literatur des Alten und Neuen Testaments 180, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 1998., 220–221. U tom smislu rodoslovlja su dinamična, pokreću čitatelja i ukazuju da je potrebno učiti od prošlosti pred izazovima sadašnjosti. Usp. R. HESS, »The Genealogies of Genesis 1 – 11 and Comparative Literature«, u: *Biblica*, 70 (1989.), 241–254, 250.

⁴ I na teološko-moralnoj razini moguće je pozitivno vrednovanje genealogija, jer novozavjetne genealogije ilustriraju Božju »susretljivost« (*sinkatabasis, condescendentia*) i Božji ulazak u ljudsku povijest radi otkupljenja grešnog čovjeka. Usp. R. E. BROWN, *nav. dj.*, 596. Prisutnost ne samo problematičnih ženskih likova u Matejevu rodoslovlju (Mt 1,3.5.6), nego i bludnika, kao što je patrijarh Juda (Post 38,15ss), i preljubnika, kao što je kralj David (2 Sam 11,2ss), može se tumačiti kao pokazatelj veličine čuda Božjeg utjelovljenja. Krist, koji nije poznavao grijeha, »uzeo je lik grešnoga čovjeka«. Usp. U. LUZ, *nav. dj.*, 138, bilj. 72.

⁵ Međutim, i danas ima primjera pozitivnog uvažavanja rodoslovlja na razini državnih politika, kao što je povratak njemačkih iseljenika, tzv. *Spätaussiedler* iz Rusije ili preseljenje Falaša Židova iz Etiopije. Usp. MOISES MAYORDOMO-MARIN, *nav. dj.*, 199–200, bilj. 19.

U samom *Novom zavjetu* javlja se *negativan stav* prema istraživanju »beskrajnih« ljudskih rodoslovlja, jer to je beskorisno (Tit 3,9) i povod prepiranju (1 Tim 1,4). Međutim, taj novozavjetni negativni stav prema rodoslovljima ne odnosi se na Isusovo rodoslovlje. Naime, Isusovo rodoslovlje u sažetom obliku donosi povijest spasenja; stoga je poznavanje novozavjetnih rodoslovlja od izuzetne važnosti za razumijevanje Isusove uloge u povijesti spasenja.⁶

Do određenog gubitka zanimanja za biblijska rodoslovlja u egzegetskim, posebno protestantskim krugovima krajem devetnaestog i u prvoj polovini dvadesetog stoljeća došlo je pod utjecajem J. Wellhausena, koji je smatrao da su rodoslovlja bezvrijedna kao povijesni izvori.⁷ Međutim, i kod *protestanata* stalno je prisutna svijest o važnosti rodoslovlja, jer novozavjetne genealogije sadrže bit teologije Staroga i Novoga zavjeta.⁸

1.2. Funkcija rodoslovlja

Suvremena istraživanja rodoslovlja otkrila su da rodoslovlja mogu imati različite funkcije i da je za ispravno razumijevanje rodoslovlja potrebno utvrditi upravo konkretnu funkciju svakog dotičnog rodoslovlja.

Uz temeljnu funkciju kontinuiranog prenošenja života po rađanjima, a koja proizlaze iz Božjeg blagoslova (Post 1,28; usp. Post 4,1b; 18,14; 29,31; 30,2 itd.), biblijska rodoslovlja oslovljavaju trajno aktualnu temu odnosa između posebnog i općeg, partikularnog i univerzalnog, između naroda i čovječanstva, između općeljudske solidarnosti i posebne etničke pripadnosti. U tom smislu genealogije tumače u kakvom je odnosu Bog Biblije prema cijelom čovječanstvu i prema mnoštvu drugih religija.⁹

⁶ Usp. J. NOLLAND, *Luke (1,1– 9,20)*, Word Biblical Commentary 35A, Word Books, Dallas, 1989., 169.

⁷ Usp. R. E. BROWN, *nav. dj.*, 64.

⁸ Tako R. E. BROWN, *nav. dj.*, 596, koji parafrazira tvrdnju Ulricha Zwinglija da rodoslovlje sadrži teološku jezgru reformacije. Novozavjetna rodoslovlja posebno zorno ilustriraju Augustinovo shvaćanje odnosa između Starog i Novog zavjeta, tj. da se »Novi zavjet u Staromu skriva, a Stari se u Novomu otkriva« (*Novum in Vetere latet et in Novo Vetus patet*); SV. AUGUSTIN, *Quaestiones in Heptateucum*, 2, 73: PL 34, 623; također *Dei Verbum*, 16; hrvatski prijevod latinskog citata preuzet je iz *Katekizma Katoličke Crkve*, Glas Koncila, Zagreb, 1994., str. 49, br. 129, bilj. 107.

⁹ Za pristup starozavjetnim rodoslovljima u Knjizi Postanka upravo iz ove perspektive odnosa između posebnog i općeg, i za rodoslovlja kao kriterij diferenciranja unutar i izvan vlastitog etnosa usp. F. CRÜSEMANN, »Menschheit und Volk. Israels Selbstdefinition im genealogischen System der Genesis«, u: *Kanon und Sozialgeschichte*. Beiträge zum Alten Testament, Gütersloher Verlagshaus, Gütersloh, 2003., 13–27. Tekst ovog članka objavljen je i na engleskom pod naslovom: »Human solidarity and ethnic identity: Israel's self-definition in the genealogical system of Genesis«, u: M. G. BRETT (prir.), *Ethnicity and the Bible*, Biblical Interpretation Series 19, Brill, Leiden, 1996., 57–76. Za sličan pristup rodoslovljima kao strukturi koja na obvezujući način

Rodoslovlja su, ipak, najizravnije povezana s temom srodnosti. Uzajamno prožimanje i povezivanje linearnih (vertikalnih) i segmentarnih (horizontalnih) genealogija stvara genealogijski sustav, a pripovijedanja koja izrastaju iz genealogija razrađuju na literarnoj razini mrežu rodbinskih veza. U drevnim kulturama na genealogijama je počivala svijest o srodnosti i zajedništvu.¹⁰

Uz funkciju definiranja biološkog porijekla i utvrđivanja identiteta genealogije su bile također u funkciji dokazivanja legitimnosti službi, posebno kraljeva i svećenika.¹¹

Novozavjetne genealogije imaju važnu literarnu i teološku funkciju, jer međusobno povezuju različite povijesne periode i na taj način sažeto prikazuju povijest spasenja.¹²

ugrađuje pluralizam i toleranciju u shvaćanje i življenje vjere usp. R. LUX, »Die Genealogie als Strukturprinzip des Pluralismus im Alten Testament«, u: J. MEHLHAUSEN (prir.), *Pluralismus und Identität. Veröffentlichungen der Wissenschaftlichen Gesellschaft für Theologie* 8, Kaiser, Gütersloher Verlag, Gütersloh, 1995., 242–258. Unutaretničko diferenciranje često je u znaku neprijateljstva, kao što to pokazuje odnos između Jakova i Ezava, koji kao »Edom« u Talmudu postaje personifikacija »Izraelovih« najvećih neprijatelja (Edom = Rimljani, kršćani). Usp. S. D. KUNIN, »Israel and the Nations: A Structuralist Survey«, u: *Journal for the Study of the Old Testament*, 82 (1999.), 19–43, 21.

¹⁰ Riječ je zapravo o unutar-obiteljskim i među-obiteljskim teoretskim strukturama, koje nalaze svoj izraz na razini kulture, a u funkciji su kontinuiteta (prošlost–sadašnjost) i identiteta. Tako T. HIECKE, *nav. dj.*, 22. Genealogije biblijske prapovijesti prikazuju početke Izraela u okviru povijesti čovječanstva i na taj način Izrael dobiva svoje posebno mjesto, ne izvan, nego unutar ljudske obitelji. Rodoslovlje patrijarha ne nudi argumente za rasizam. Primjerice, iako je Jišmael isključen iz linearnog rodoslovlja, naglašeno je Božje obećanje blagoslova i za »neodabranog« (Post 17,20; 25,12). Tako R. OBERFORCHER, *nav. čl.*, 6–7. Biblijska rodoslovlja podsjećaju da svi ljudi potječu od jednog i istog prvog stvorenog čovjeka i da ne postoje bitne razlike među ljudima, nego da su svi u srodstvu sa svima. Starozavjetna rodoslovlja su kategorijalni okvir u kojem se Izrael oduvijek orijentirao kozmički, nacionalno-pravno, sociološki i povijesno, za razliku od ostalih drevnih naroda i civilizacija koji svoje odnose prema stranim narodima nisu definirali u kategorijama srodstva, nego su se zanimali za strane narode samo ukoliko su bili pobrobljeni ili ukoliko su bili poreski obveznici. Usp. T. STAUBLI, »Verortungen im Weltganzen. Die Geschlechterfolgen der Urgeschichte mit einem ikonographischen Exkurs zur Völkertafel«, u: *Bibel und Kriche*, 58 (2003.), 20–29, 24,29.

¹¹ U periodu poslije babilonskog sužanjstva genealogije dobivaju više individualno značenje i u funkciji su legitimnosti službi. Tako su, primjerice, bili isključeni iz svećeničke službe oni svećenici i leviti koji nisu mogli dokazati svoj svećeničko rodoslovlje (Ezr 2,61-63). Usp. V. GILLET-DIDIER, »Généalogies anciennes, généalogies nouvelles. Formes et fonctions«, u: *Foi et Vie*, 100/4 (2001.), 3–12, 6.

¹² Tako R. E. BROWN, *nav. dj.*, 65. Za Matejevo rodoslovlje u funkciji kontinuiteta i ispunjenja povijesti spasenja u Isusu Kristu usp. S. JURIC, *Rodoslovlje Isusa Krista*. Ljudsko porijeklo Isusa Krista prema Mt 1,1-17, Biblioteka Crkve u svijetu, Teologija 3, Crkva u svijetu, Split, 1996., 26–27.

Rodoslovlja u pravilu ističu odabranje jednog od više potomaka.¹³ Tako i novozavjetna rodoslovlja ukazuju na Isusovo odabranje, kao i na Isusovu posebnu (jedincatu) ulogu u povijesti spasenja.

2. Razlike između Lukina i Matejeva rodoslovlja

2.1. Razlike u položaju Abrahama

Lukino rodoslovlje razlikuje se od Matejeva po položaju Abrahama unutar dotičnog rodoslovlja. Dok je kod Mateja Abraham na početku, a Isus na završetku rodoslovnog niza, u Lukinom rodoslovlju Isus je na početku, a Adam i Bog su na kraju rodoslovnog niza. Riječ je o važnoj razlici, budući da su u rodoslovljima najvažniji prvi i posljednji član rodoslovnog niza.¹⁴

Iz ove razlike gdje rodoslovlje otpočinje (Abraham – kod Mateja) odnosno završava (Adam – kod Luke) proizlazi dodatna razlika u dužini samog rodoslovlja. Naime, Matejevo rodoslovlje pokriva period od Abrahama, preko Davida i babilonskog sužanjstva, do Isusa i donosi tri niza od po četrnaest pokoljenja (Mt 1,17), dok Lukino rodoslovlje za period od Isusa do Adama donosi sedamdeset sedam pokoljenja.

¹³ Za razliku od vertikalnih (linearnih) rodoslovlja koja prate odabranje jednog potomka u slijedu vremena, horizontalna (segmentarna) rodoslovlja prate odnose srodnosti među skupinama koje koegzistiraju u vremenu i prostoru. Segmentarna genealogija jamči identitet tako što postavlja granice: prema vani (između Izraela i susjednih naroda) i prema unutra unosi diferenciranje, jer Izrael se sastoji od dvanaest plemena. Usp. R. OBERFORCHER, nav. čl., 6. Dok u biblijskoj prapovijesti prevladavaju unilinearna rodoslovlja (Post 5,1-28.30-32; 11,10-26), u pripovijedanjima o patrijarsima javljaju se isključivo multilinearne genealogije (Post 11,27-32; 25,12-17.19.20.26b; 35,22-26; 36,1-5.40-43; 37,2; 46,8-27). S multilinearim rodoslovljem javlja se konkurencija i neprijateljstvo. Pripovijedanje o patrijarsima najprije donosi sporedne, bočne rodoslovne linije: sinovi Nahora (Post 22,20-24), sinovi Ketur (25,1-4), potomci Jišmaela (25,12-17), *toledot* Ezava (36,1-8), pa tek potom dolazi rodoslovlje Izaka (25,19-20.26) i Jakova (37,2). S Jakovljevim sinovima rodoslovlje prerasta u povijest Izraela kao naroda. Usp. R. LUX, nav. čl., 252, 256–257.

¹⁴ Za razliku od Matejeva rodoslovlja koje otpočinje s Abrahamom i na taj način oslovljava više izraelsku perspektivu, Lukino rodoslovlje seže sve do Adama, a preko Adama oslovljava cijeli ljudski rod. Na taj način već u Lukinom rodoslovlju dolazi do izražaja univerzalnost teološke poruke Lukina evanđelja. Usp. F. BOVON, nav. dj., 187. Matejevo rodoslovlje svrstava se u kategoriju tzv. »silaznih« rodoslovlja. To su rodoslovlja koja se kreću od predaka k potomcima. Lukina genealogija svrstava se u kategoriju tzv. »uzlaznih« rodoslovlja. To su rodoslovlja koja se kreću od potomaka k precima i na taj način odlaze iz sadašnjosti u prošlost. Bez obzira jesu li linearna (vertikalna) rodoslovlja »silazna« ili »uzlazna«, ona u pravilu povezuju prošlost sa sadašnjošću. Usp. V. GILLET-DIDIER, nav. čl., 4. Linearna rodoslovlja definiraju kronologiju, dok segmentarna (horizontalna) rodoslovlja definiraju »rodbinske« relacije unutar jedne generacije (ili odnos Izraela i drugih naroda). Za devet različitih funkcija rodoslovlja usp. Y. LEVIN, »Understanding Biblical Genealogies«, u: *Currents in Research: Biblical Studies*, 9 (2001.), 11–46, 16, 40.

2.2. Razlike u numeričkoj sustavnosti

Iako Luka izričito ne spominje da njegova genealogija slijedi numeričku organizaciju, brojni su pokušaji da se i u Lukinom rodoslovlju otkriju numerički elementi sustavnosti, kao što je primjerice jedanaest nizova od po sedam pokoljenja (11x7). Takvu sustavnost počeli su otkrivati već u četvrtom stoljeću Augustin i kapadočanski crkveni oci. Predložena je tako periodizacija povijesti svijeta u dvanaest perioda. Tako bi od prvog člana u Lukinom rodoslovnom nizu, tj. od Boga do Josipa bilo jedanaest povijesnih perioda s po sedam imena u svakom periodu, a s Isusom bi otpočinjao dvanaesti period.¹⁵

Ako se imena Lukinog rodoslovlja broje ne od Boga, nego od Adama do Isusa, tada je Isus na 77. mjestu. To ukazuje na podjelu rodoslovlja u skupine od po sedam. Unutar ovog »silaznog« sustava posebno je važno svako sedmo ime. Tako, računajući od Adama na sedmom mjestu nalazi se Henoh, na dvadeset prvom Abraham, na trideset petom David, a na pedeset šestom Šealtiel. Prema tome, redosljed imena u Lukinom rodoslovlju nije slučajnost. Neosporna je važnost Abrahama i Davida. Šealtiel je mogao biti važan, ukoliko je bio potomak davidovske linije, koja se preko Natana dodirivala sa Salomonovom davidovskom linijom (usp. 1 Ljet 3,17).¹⁶

Slična sustavnost otkriva se i u uzlaznom slijedu rodoslovlja. Tako se od Isusa do Zerubabela nalazi 3x7 (Lk 3,27), zatim još jedanput 3x7 od Šealtiel do Davidova sina Natana (Lk 3,31), a od Davida do Izaka 2x7 imena (3,24), i konačno od Abrahama do Adama 3x7 imena. Dakle, od Isusa do Adama ukupno ima 11 puta po sedam nizova imena.¹⁷

¹⁵ Tako R. E. BROWN, *nav. dj.*, 91, bilj. 72. Važna imena javljaju se na početku ovih skupina od sedam imena. Tako s Davidom na 43. mjestu otpočinje sedma skupina od po sedam imena, s Abrahamom na 57. mjestu otpočinje deveta skupina od po sedam imena, i s Enohom na 71. mjestu otpočinje jedanaesta skupina od po sedam imena. Broj sedam, očito je poput broja deset bio mnemotehničko pomagalo. Usp. J. A. FITZMYER, *The Gospel According to Luke (I-IX)*, Anchor Bible Commentaries 28, Doubleday, Garden City, NY, 1986., 490.

¹⁶ Usp. W. RADL, *Das Evangelium nach Lukas*, Herder, Freiburg, 2003., 212–213. Uz ime »Isus« na kraju Lukina rodoslovnog niza ime »Isus« javlja se još u istom rodoslovlju na četrdeset devetom mjestu (Lk 3,29). Uz ime »Josip« koje se javlja na pretposljednem mjestu, isto ime javlja se još dva puta: na četrdeset drugom (Lk 3,30) i na sedamdesetom mjestu (Lk 3,24).

¹⁷ Usp. W. ECKEY, *Das Lukasevangelium unter Berücksichtigung seiner Parallelen*, Neukirchener Verlag, Neukirchen-Vluyn, 2004., 204–205. Broj pokoljenja u Lukinom rodoslovlju (76 odnosno 78) tumači se kao moguća indirektna aluzija na broj svih naroda svijeta, njih sedamdeset i dva, koji su proizašli iz Noe (Post 10,1-32). Tako R. E. BROWN, *nav. dj.*, 91, bilj. 70.

2.3. Razlike u broju pokoljenja za isti povijesni period

Za isti povijesni period *od Abrahama do Isusa* Lukino rodoslovlje donosi niz od 57 imena, dok Matejevo rodoslovlje donosi tri puta po 14 imena.

Za period *od babilonskog sužanjstva do Isusa* Matej donosi 13 imena, dok Luka za isti period donosi 22 imena. Luka i Matej slažu se samo u dva prva imena (Šealtiel i Zerubabel) i u dva posljednja imena (Josip i Isus). Samo o ova četiri lika postoje biblijske informacije. Drugi likovi potpuno su nepoznati i u Starom zavjetu i u intertestamentarnoj literaturi.

Za period *od Davida do babilonskog sužanjstva* Lukino rodoslovlje donosi 21 ime, a Matejevo rodoslovlje donosi 15 imena. Ova dva rodoslovlja slažu se samo u Davidovu imenu, inače su sva ostala imena potpuno različita.

Za period *od Davida do Isusa* Matej donosi 28 imena, a Luka za isti period donosi 43 imena; od toga samo je pet zajedničkih imena.¹⁸ Naime, uz Davida i Josipa, Isusova pravnog oca, i samoga Isusa, oba rodoslovlja uključuju Zerubabela i Šealtielu u Isusovo rodoslovlje (Mt 1,12; Lk 3,27).

Za period *od Davida do Abrahama* dva se rodoslovlja najvećim dijelom podudaraju u popisu imena (Mt 1,1-6; Lk 3,31-34), izuzev razlike u izgovoru: Luka donosi »Sala« (Lk 3,32) za Matejevog »Salomona« (Mt 1,4), i »Admin« i »Arni« (Lk 3,33) za Matejevog »Arama« (Mt 1,3).

Dok Matejeva genealogija završava s Abrahamom, Luka donosi genealogiju koja seže sve do stvaranja (Lk 3,34-38). Za ovaj dio genealogije Luka preuzima poslije-potopna imena iz Post 11,10-26, a pred-potopna imena iz Post 5,3-32 (usp. 1 Ljet 1,1-26).

U Lukinu rodoslovlju nalazi se 36 imena koja nisu zabilježena u starozavjetnim rodoslovljima, niti je poznato odakle ih je preuzeo,¹⁹ dok su imena u Matejevu rodoslovlju najvećim dijelom preuzeta iz Starog zavjeta.

2.4. Najproblematičnija razlika – ime Josipova oca (Mt 1,16 i Lk 3,23)

Prema Lukinom rodoslovlju Josipov otac je Eli (Lk 3,23), dok je prema Matejevu rodoslovlju Jakov otac Josipov (Mt 1,16). U pravilu tumačenje ove razlike u imenu Josipova oca predstavlja ključ za rješenje i preostalih razlika za period od

¹⁸ Usp. L. T. JOHNSON, *The Gospel of Luke*, Sacra pagina series 3, Liturgical Press, Collegeville, Minn., 1991., 71.

¹⁹ Usp. W. ECKEY, *nav. dj.*, 204. Jer su razlike između Matejeva i Lukina rodoslovlja uistinu velike, kodeks D (*Codex Bezae* ili *Codex Cantabrigiensis* iz V. ili VI. st., najstariji dvojezični, grčko-latinski kodeks, sadrži evanđelja i Djela apostolska) ponudio je originalno rješenje tako što je u Lukino evanđelje umjesto Lukinog rodoslovlja umetnuo Matejevo rodoslovlje u uzlaznom slijedu. Usp. F. BOVON, *nav. dj.*, 188.

Davidu do Isusa. Postoji *nekoliko tumačenja* ove svakako najzagonetnije razlike u imenu Josipova oca.

a) *Luka donosi Marijino rodoslovlje*. Jedno od *harmonizacijskih rješenja* polazi od pretpostavke da je Marija bila baštinica, tj. da je bila kći jedinica, i da nije imala braće. Sukladno židovskom običaju (Ezra 2,61 = Neh 7,63; Br 32,41; usp. 1 Ljet 2,21-22.34-35; Br 27,3-8), Marijin otac Eli, u nastojanju da očuva vlastito obiteljsko rodoslovlje, usvojio je Josipa kao svoga sina u trenutku kada je Josip sklopio brak s Marijom. Prema tom tumačenju, Matej donosi Josipovo krvno (biološko) rodoslovlje, a Luka rodoslovlje Marijina oca koji je usvojio Josipa.²⁰

Tumačenje prema kojemu je Josip sin Elijev samo u svojstvu zakonitog muža baštinice Marije, proturječi Jakovljevu protoevanđelju, prema kojemu je Marijin otac Joakim, a ne Eli. Ta teškoća se pokušava nadvladati tako što se imena Eli i Joakim tumače kao dvije varijante istog imena. Naime, Eli je skraćeni oblik za Elijakim, a prema Drugoj knjizi Ljetopisa (2 Ljet 36,4: Elijakim postaje Jojakim) Elijakim je ekvivalent za Jojakim odnosno Joakim.²¹

To tumačenje zapravo je razrada tumačenja Anniususa iz Viterba (1490. g.), koji je smatrao da Matej donosi Josipovo, a Luka Marijino rodoslovlje i da je Eli je bio Marijin otac.²² Tumačenje Anniususa iz Viterba predstavlja modifikaciju Tertulijanova tumačenja, koji je smatrao da Matej donosi Marijino rodoslovlje, a Luka Josipovo.²³

b) *Leviratski brak u temelju rodoslovnih razlika*. Prema ranokršćanskom kroničaru Juliusu Africanusu (160.–240.), i Matejevo i Lukino rodoslovlje je povijesno točno (pouzđano), jer ova dva rodoslovlja prave razliku između »prirode« (φύσις) i »zakona« (νόμος), između »biološkog« i »pravnog« očinstva, a sukladno propisu leviratskog braka (Pnz 25,5-10; Rut 4,1-10). Leviratski propis imao je za cilj očuvanje obiteljskog posjeda i imena pokojnika.

Za razumijevanje Africanusove argumentacije potrebno je znati da je rukopis novozavjetnog teksta Lukina evanđelja kojeg je koristio Africanus bio kraći

²⁰ Tako J. NOLLAND, *nav. dj.*, 170. Na prigovor da Marija nije davidovskog porijekla, jer je u rodbinskoj vezi s levitima (usp. Lk 1,36), autor R. Brown odgovora da je Marija mogla biti i levitskog i davidovskog porijekla. Usp. R. E. BROWN, *nav. dj.*, 588, bilj. 41.

²¹ Usp. J. NOLLAND, *nav. dj.*, 171.

²² Vrednovanje ovog tumačenja je različito. Prema Evansu tumačenje Anniususa iz Viterba ne rješava problem, nego samo stvara nove probleme. Usp. C. EVANS, *Luke*. New International Biblical Commentary, New Testament 3, Hendrickson, Peabody, MA, 1990., 57. S druge strane, autor Brown smatra da je ovo rješenje najjednostavnije i najpoznatije, uz primjedbu da u židovstvu nisu bila uobičajena rodoslovlja s majčine strane. Usp. R. E. BROWN, *nav. dj.*, 89.

²³ Usp. TERTULIJAN, *De carne Christi*. Citat preuzet iz U. LUZ, *nav. dj.*, 137, bilj. 67.

od našeg suvremenog, kritičkog izdanja (Nestle-Aland²⁷: Lk 3,23-24: »... *Isus ... bijaše – kako se smatralo – sin Josipov, Elijev, Matatov, Levijev, Malkijev, Janajev ...*«). U Africanusovom tekstu Lukina rodoslovlja nedostajala su imena »Matat, Levi« između »Elija i Malkija«. Imenima »Josip, Eli, Malki« iz Lukina rodoslovlja (Lk 3,23-24) paralelna su imena »Josip, Jakov, Matan« u Matejevu rodoslovlju (Mt 1,15-16). Prema ovom tumačenju Lukino rodoslovlje donosi Josipove pretke »po zakonu«, a Matejevo rodoslovlje donosi Josipove pretke »po prirodi«.

Julius Africanus pripovijeda povijest obitelji za koju tvrdi da potječe od Jakova, brata Isusova,²⁴ odnosno od tzv. »desposini«, tj. »Učiteljevih ljudi« odnosno od rođaka Isusove obitelji iz naselja Nazareta i Kohabe (Kokave).²⁵ Prema tom tumačenju Matan (Mt 1,15) je bio potomak Salomona i uzeo je za ženu Estu te su oni imali sina Jakova (Mt 1,16). Nakon rane smrti Matanove (Mt 1,15), Esta je sklopila brak s Malkijem (Lk 3,24), koji je bio potomak Davidova sina Natana, i dobili su sina Elija (Lk 3,23).

Jakov i Eli su, prema tome, polubraća po majci. Potomci su dvojice različitih Davidovih sinova, Salomona i Natana. Kada je Eli umro, a nije ostavio iza sebe potomstva, Jakov je kao najbliži krvni srodnik bio dužan podići potomstvo svome bratu. Tako je Jakovljevi prvi »biološki« sin postao Elijev sin »po zakonu«. To je razlog zašto Matej koristi glagol »γεννάω« da označi biološko potomstvo, dok Luka, uz pomoć genitiva srodstva naglašava zakonsku pripadnost.²⁶

Prema Juliusu, Herod je zapalio obiteljske arhive u nastojanju da prikrije svoj niski rod i nežidovsko porijeklo, tako da su samo malobrojne obitelji, koje su imale prijepis rodoslovlja, sačuvale svoja rodoslovlja. Preostaje samo zaključak da »evanđelje govori posve istinu«²⁷.

Euzebije, koji donosi Juliusovo svjedočanstvo, svjestan je da Isus nije Josipov biološki sin. Prema tome, i Marija bi trebala biti davidovskog porijekla, tako da bi Isus i po tijelu (κατὰ σαρκά) mogao biti sin Davidov (Rim 1,3).²⁸

²⁴ Tako J. H. MARSHALL, *The Gospel of Luke*, New International Greek Testament Commentary, Paternoster Press, Exeter, 1978., 158.

²⁵ Tako R. E. BROWN, *nav. dj.*, 503, bilj. 1; usp. EUZEBIJE CEZAREJSKI, *Crkvena povijest*, prev. M. Mandac, Biblioteka Službe Božje 48, Služba Božja, Split, 2004., I, 7,1–17; str. 225–229.

²⁶ Tako F. BOVON, *nav. dj.*, 188.

²⁷ EUZEBIJE CEZAREJSKI, *Crkvena povijest*, I, 7,15.

²⁸ Budući da je u Izraelu svaki muškarac trebao uzeti za ženu djevojku iz istog plemena, i Marija je morala biti iz istog plemena kao i Josip, tako zaključuje EUZEBIJE CEZAREJSKI, *Crkvena povijest*, I, 7,17.

Racionalnost i logičnost Africanusovih argumenata ostavlja snažan dojam i svjedoči da je kršćanska teologija vrlo rano otpočela logično razmišljati.²⁹

Slabost je, ipak, ovog Africanusova tumačenja u tome što samo Lukino evanđelje ne spominje leviratski brak. Suvremeno standardno kritičko izdanje grčkog izvornika Novoga zavjeta između Elija i Malkija donosi još dva imena (Matat i Levi), pa prema tome Africanusovo tumačenje ostaje bez tekstualne podloge u suvremenom, kritičkom izdanju grčkog izvornika Novoga zavjeta.

c) *Službena i privatna rodoslovlja*. U kategoriju realno mogućih tumačenja može se svrstati pretpostavka da Matej donosi pravnu liniju Davidovih kraljevskih potomaka, dok bi Lukina genealogija donosila stvarne pretke Josipove obitelji, koji su također bili iz davidovske obitelji, ali ne iz kraljevskog ogranka.³⁰ Ovo tumačenje počiva na činjenici da su uz službena rodoslovlja postojale još i pučke genealogije i bočna (sporedna) rodoslovlja.³¹

d) *Teološka perspektiva*. Moguće je da Lukino rodoslovlje u prvi plan stavlja *teološku perspektivu* kada Mesijino rodoslovlje povezuje s Davidovim sinom Natanom (Lk 3,31) i tako potpuno zaobilazi liniju judejskih kraljeva.³²

Razlog za Lukino ispuštanje davidovskih vladara bila bi kritika ovih vladara izrečena u Bibliji, počevši od Salomona, koji je odgovoran za podjelu kraljevstva (1 Kr 11,1-13), preko kraljeva Ahaza (2 Ljet 28,1-4) i Manašea (2 Ljet 33,1-6), pa do Jojakima, protiv kojega je Jeremija izrekao proroštvo da će ostati bez potomstva na kraljevskom prijestolju Davidovu (usp. Jr 36,30-31) odnosno da se Konija (Jojakin), sin Jojakimov neće vratiti iz sužanjstva (Jr 22,24-30).³³ Isti je razlog zašto Luka navodi da Šealtiel i Zerubabel nisu potomci kralja Jekonije (Mt 1,12) nego potomci Nerija (Lk 3,27).³⁴

²⁹ Protestanti su u 16. st. prihvatili Africanusovo tumačenje u modificiranom obliku, u smislu da Luka donosi »prirodno«, a Matej Josipovo »pravno« rodoslovlje. Usp. U. LUZ, *nav. dj.*, 137.

³⁰ Tako J. H. MARSHALL, *nav. dj.*, 158.

³¹ Matejeva genealogija donosila bi pučko rodoslovlje davidovske kraljevske rodoslovne loze, dok bi Lukina genealogija predstavljala obiteljsko rodoslovlje Josipovih predaka. Tako Josipovo rodoslovlje nije povezano s Davidom preko kraljevske loze, tj. preko Salomona, nego preko bočne rodoslovne linije Davidova sina Natana. Tako R. E. BROWN, *nav. dj.*, 88, 90.

³² Natan je Davidov treći sin, koji mu se rodio u Jeruzalemu (1 Ljet 3,5; usp. 14,4; 2 Sam 5,14). U knjizi proroka Zaharije Natan se spominje kao glavar obitelji doma Davidova (Zah 12,12).

³³ Tako W. RADL, *nav. dj.*, 215. Slično J. NOLLAND, *nav. dj.*, 170.

³⁴ Usp. R. E. BROWN, *nav. dj.*, 93. Spomen Natana u Lukinoj genealogiji i poistovjećivanje Natana, Davidova sina, s Natanom prorokom, tumači se ponekad i kao Lukino nastojanje da Isusa prikaže kao proročki lik, a što bi bilo sukladno Lukinom naglašavanju Isusove proročke uloge. Ipak, ne postoje pokazatelji da je Luki poznato izjednačavanje Natana, sina Davidova, s proro-

e) *Bez potpuno zadovoljavajućeg tumačenja*. Iako ne postoji potpuno zadovoljavajuće tumačenje svih razlika između Lukina i Matejeva rodoslovlja, ipak je za svaku od postojećih razlika u povijesti interpretacije ponudeno barem okvirno tumačenje i barem djelomično zadovoljavajući odgovor. Utemeljena i logična je pretpostavka da su i Matej i Luka koristili stvarne registre i dokumente, jer izmišljanje genealogija ne bi moglo ničemu služiti, nego samo dati povod kritici suvremenika. Matejevo i Lukino evanđelje moglo bi stajati i bez rodoslovlja, upravo kao što je to slučaj s Markovim i Ivanovim evanđeljem.³⁵

Tumačenje razlika među novozavjetnim rodoslovljima javlja se relativno kasno, tek u drugoj polovini drugog i u trećem stoljeću, a u kontekstu izvanjskih napada na kršćanstvo i na istinu odnosno pouzdanost Svetog pisma.³⁶

3. Specifičnost Lukina rodoslovlja – Isus i Abraham u Lukinu rodoslovlju

3.1. Novi pristup tumačenju razlika

Novo tumačenje razlika između Matejeve i Lukine genealogije ne ide prvenstveno za tim da harmonizira postojeće razlike, nego ih prihvaća kao pokazatelje koji pomažu otkriti specifičnu funkciju dotične genealogije.³⁷

Novija istraživanja rodoslovlja došla su do zaključka da su detalji u njima fleksibilni, i da specifično značenje rodoslovlja ovisi o specifičnoj funkciji konkretnog rodoslovlja.³⁸

kom istog imena. Ima također pokušaja da se svećenička imena u Lukinoj genealogiji protumači kao želju Evanđelista da prikaže Isusa kao svećeničkog Mesiju. Tako J. H. MARSHALL, *nav. dj.*, 161.

³⁵ Usp. C. EVANS, *nav. dj.*, 57–58.

³⁶ Tako Origen u svome apologetskom djelu, *Contra Celsum*, II, 32 donosi da su razlike među genealogijama stvarale problem za kršćane. U trećem stoljeću neoplatoničar Porfirije koristio je razlike među rodoslovljima kao argument protiv kršćanstva. Usp. R. E. BROWN, *nav. dj.*, 88, bilj. 64.

³⁷ U oba novozavjetna rodoslovlja utkana je očito duboka ranokršćanska teološka refleksija o povijesti spasenja, koju je moguće otkriti (samo) ako se posveti pozornost specifičnoj funkciji svakog dotičnog rodoslovlja. Usp. F. BOVON, *nav. dj.*, 189. Tako primjerice uključivanje Adama u Lukinoj genealogiji ukazuje na univerzalni karakter spasenja koje je donio Isus. Usp. D. J. HARRINGTON, *The Gospel of Matthew*, Sacra pagina series 1, Liturgical Press, Collegeville, Minn., 1991., 32.

³⁸ Različite genealogije o istoj osobi vjerojatno imaju različite funkcije, s gledišta funkcije obje mogu biti pouzdane. Tako je primjerice Matejeva nakana pokazati da je Isus davidovski Mesija, dok je Lukina nakana pokazati da je Isus Sin Božji. Usp. R. E. BROWN, *nav. dj.*, 85. Prema Fitzmyeru funkcija je Lukine genealogije da pojasni Isusov odnos prema Bogu i prema narodu. Tako J. A. FITZMYER, *nav. dj.*, 498.

Ne postoji, istina, u Starom zavjetu sličan primjer tolikih razlika među rodoslovljima kao što je to slučaj s Matejevim i Lukinim rodoslovljem, iako su i starozavjetna rodoslovlja »fleksibilna« u smislu da ispuštaju odnosno umeću pokoljenja u rodoslovni niz ovisno o funkciji konkretnog rodoslovlja.³⁹

Odatle proizlazi da specifični odnos između Abrahama i Isusa u Lukinom rodoslovlju treba tražiti u okviru specifične funkcije Lukina rodoslovlja unutar Lukinog evanđelja i u okviru Evanđelistovog shvaćanja Isusove uloge u povijesti spasenja.

3.2. *Smisao (značenje) razlika*

a) *Prvi u rodoslovnom nizu: Adam, a ne Abraham.* Zašto Lukino rodoslovlje uključuje Adama, dok Matejevo otpočinje s Abrahamom? Luka slijedi Isusovo rodoslovlje do prvog ljudskog bića, do Adama (Lk 3,38), do oca *svih naroda* (praca cijelog čovječanstva) sukladno univerzalnosti vlastite teologije. Kad spominje obećanja dana Abrahamu (Lk 1,55.73), Luka vjerojatno ima pred očima blagoslove i za pogane i za Izrael (Post 22,18). Međutim, jer je Abraham bio shvaćan kao otac židovskog naroda (Lk 3,8; 13,16; 16,22 ss; 19,9), nije se najbolje uklapalo u Lukinu teologiju da Isusova genealogija završi odnosno otpočne s Abrahamom.

Odlazeći natrag do Adama Luka nalazi *biblijsku* potporu za svoje predstavljanje Isusa kao spasitelja cijelog čovječanstva.⁴⁰ Uključivanje Adama u Isusovo rodoslovlje ukazuje da Isusovo otkupiteljsko djelovanje izlazi izvan okvira rodov-

³⁹ Primjer genealogijske fluidnosti uočljiv je u usporedbi Mojsijeva rodoslovlja s rodoslovljem Mojsijeva nasljednika Jošue. Za očekivati je da između Mojsija i Jošue bude razlika od jedne ili dvije generacije u odnosu na zajedničkog pretka Jakova. Međutim, prema Izl 6,16-20 Mojsije je četvrto pokoljenje poslije Jakova (Jakov – Levi – Kehat – Amram – Aron/Mojsije), dok je Jošua deseto ili dvanaesto pokoljenje poslije Jakova (1 Ljet 7,22-27). Ova razlika predstavlja fenomen *genealogijske fluidnosti*. To znači da je radi »fokuseranja« dopušteno umetanje ili ispuštanje generacija, ovisno već o funkciji rodoslovlja. Takvo »telescoping« nalazi se očito i u genealogiji knjige o Ruti (Rut 4,18-22). Usp. T. HIEKE, *nav. dj.*, 309. Dodatni primjer da u Starom zavjetu razlike među rodoslovljima nisu stvarale problem predstavlja 1 Ljet 2,19-20 gdje je navedeno više predaka za Bezazela nego u Izl 31,2. Slična fleksibilnost u Lukinoj genealogiji zamjetna je u najstarijim grčkim rukopisima. Za razliku od današnjih 78 imena u najstarijim grčkim rukopisima broj pokoljenja u Lukinoj genealogiji nije ujednačen. Tako u Vatikanskom rukopisu (B) Lukina genealogija donosi 76 imena, u Aleksandrijskom rukopisu (A) 74 imena. Neki drugi rukopisi donose 72 imena (mss N i U). Usp. J. A. FITZMYER, *nav. dj.*, 491.

⁴⁰ Usp. C. EVANS, *nav. dj.*, 58. Adam se rijetko spominje u Novo zavjetu. Ovaj spomen Adama na završetku Lukina rodoslovlja (Lk 3,38) jedini je spomen Adama u evanđeljima. Usp. M. ERNST, »Adam – die Rezeption eines alttestamentlichen Motivs in neutestamentlichen Texten«, u: M. ÖHLER (prir.), *Alttestamentliche Gestalten im Neuen Testament*, 27–39, 30. Isus je »sin Abrahamov«, ali je u Lukinom rodoslovlju povezan i s Adamom, koga je stvorio Bog. Na taj način Isusovo rodoslovlje ukazuje na njegovu povezanost s poviješću Izraela, ali isto tako i na Isusovu povezanost s cijelim čovječanstvom. Usp. R. OBERFORCHER, *nav. čl.*, 7.

ske, plemenske, nacionalne pripadnosti i da nadilazi granice etničke sfere. Čovječanstvo je prema Lukinom rodoslovlju velika rodoslovna zajednica.⁴¹

Ova manja izdvojenost Abrahama u Lukinu rodoslovlju nego što je to slučaj u Matejevu rodoslovlju zapravo ukazuje na širu perspektivu ucijepljenosti Abrahama u univerzalni, sveopći Božji plan spasenja. Poziv Abrahama i Božja obećanja, kojih je Abraham bio nositelj, bila su u funkciji iscjeljenja (otkupljenja) cijelog ljudskog roda.

b) *Uvod u Isusovo javno djelovanje, a ne uvod u Isusovo rođenje.*⁴² I Lukino i Matejevo rodoslovlje naglašavaju povijesno-spasenjsku povezanost između Abrahama i Isusa, ali iz različitih perspektiva. Matejevo rodoslovlje uvodi u događaje Isusova rođenja, predstavlja Isusa kao Sina Abrahamova i tako ukazuje da je Isus onaj Abrahamov potomak u kojem »će se blagoslivljati svi narodi zemlje« (Post 12,2; 22,18). Dakle, rođen je potomak u kome će obećanja dana Abrahamu postati stvarnost.

Lukino rodoslovlje, s jedne strane, uvodi u početak Isusova javnog djelovanja,⁴³ a s druge strane otpočinje još prije Abrahama, tj. od Adama i na taj način donosi povijest čovječanstva od stvaranja (Adam) do otkupljenja (Isus). Smještanjem rodoslovlja na početak Isusova javnog djelovanja i uključivanjem pokoljenja sve do Adama evanđelist Luka ukazuje da je Bog u Isusovu javnom djelovanju dao *potpuni odgovor* na *potrebe čovječanstva* (Adam) zbog kojih je došlo do *odabranja* Abrahama.

⁴¹ Usp. W. ECKEY, *nav. dj.*, 206. Matejev naglasak na Isusovu Abrahamovu sinovstvu nastao je u mješovitoj kršćanskoj zajednici, u kojoj judeo-kršćani nazivaju Abrahama »naš otac«, ali u kojem će svi narodi zemlje biti blagoslovljeni. Lukino genealogijsko povezivanje Isusa s Adamom naglašava da je Isusovo ljudsko porijeklo zajedničko sa svima koji žive na licu zemlje, Židovima i Grcima. Lukino rodoslovno povezivanje Isusa s Adamom može se protumačiti činjenicom da je Evanđelist pisao za pogane pavlovskih crkava. Tako R. E. BROWN, *nav. dj.*, 90–91. Međutim, to ne znači da Lukino evanđelje umanjuje Abrahamovu ulogu. Naprotiv, među sinoptičkim evanđeljima Lukino evanđelje pridaje Abrahamu najveće značenje. Usp. J. PICHLER, »Abraham«, u: M. ÖHLER (prir.), *Alttestamentliche Gestalten im Neuen Testament*, 54–74, 54.

⁴² Postoje starozavjetne analogije za različiti smještaj Matejeve i Lukine genealogije. Matejeva genealogija uvodi u pripovijedanje slično kao što genealogija u Post 11,10–32 uvodi u pripovijedanje o Abrahamu (Post 12). Lukina genealogija (3,23–38) donesena je poslije Isusova krštenja, a upravo prije Isusova javnog nastupa. Ovaj položaj rodoslovlja sličan je smještaju Mojsijeva rodoslovlju u Izl 6,14–25. Usp. R. E. BROWN, *nav. dj.*, 66.

⁴³ »Početak« je uvijek važan za Luku kao početak novog razdoblja u povijesti spasenja. Tako postoji paralela između početka Isusova djelovanja (Dj 1,21–22: od Isusova krštenja, preko uskrsnuća do uzašašća) i početka Crkve (Dj 11,15: silazak Duha Svetoga; usp. Dj 2,1–4). Početak je povezan s Božjim djelovanjem u vremenu. Isusovo rodoslovlje u Lukinu evanđelju uvodi u Isusovo javno djelovanje, a time i u središte povijesti spasenja.

Naime, Božji odabir i poziv Abrahama, kao i Božja obećanja zemlje, potomstva i blagoslova koja su vezana uz poziv Abrahama, bili su Božji odgovor na čovjekovu sklonost grijehu. Odabir Abrahama bio je lijek za grijehom ranjenu narav čovječanstva. Sada, u Isusovu djelovanju taj Božji iscjeliteljski lijek postaje učinkovito prisutan i dostupan svakom čovjeku. U Isusovu javnom djelovanju već postaje puna stvarnost to što je do sada bilo Božje obećanje Abrahamu i njegovu potomstvu.⁴⁴

c) *Najveća novost – Bog uključen u rodoslovni niz.* Najveća novost Lukina rodoslovlja u odnosu na, ne samo Matejevo, nego i na sva biblijska rodoslovlja uopće, jest u tome što je Lukina genealogija jedina u Bibliji koja završava u Bogu.⁴⁵ Na taj način Isus je prvi, a Bog posljednji član u Lukinom rodoslovlju.

U određenom smislu, međutim, može se reći da Bog zauzima istodobno i posljednje i prvo mjesto. Naime, Lukino rodoslovlje na *posljednjem mjestu* spominje Boga, s kojim je povezan Isus, središnji lik, zbog kojega je doneseno ovo rodoslovlje. Bog je, međutim, gledano kronološki-silazno, istodobno i *na početku* rodoslovnog niza ljudskog roda, koji otpočinje s Adamom.

d) *Uzlazno, a ne silazno rodoslovlje.* Za Luku je nadalje specifičan »uzlazni« rodoslovni niz, dok Matej donosi »silazno« rodoslovlje. Uzlazna rodoslovlja nisu nepoznata, ali se ne nalaze u dugim, nego u kraćim rodoslovnim nizovima.⁴⁶ Različita je i rodoslovna formula koja povezuje imena unutar rodoslovnog niza.⁴⁷

⁴⁴ Lukino rodoslovlje dolazi odmah poslije informacije da je Isus otpočeo javno djelovanje u dobi od oko trideset godina (Lk 3,23a). Ova dob od trideset godina očito je, iz biblijske perspektive, prikladna za obavljanje javnih službi. S trideset godina Josip je stajao pred faraonom kao čovjek »pun Duha Božjega« (Post 41,38.46). David je s 30 godina bio pomazan za kralja nad Izraelom (2 Sam 5,3-4). Prema Knjizi Brojeva (Br 4,3.23) za obavljanje bogoslužnih zadaća traži se dob od 30 godina. Ezekiel je pozvan za proroka s 30 godina (Ez 1,1). Usp. W. ECKEY, *nav. dj.*, 206–207. Ipak, ovaj broj je relativiziran, jer je navedena ne precizna, nego približna Isusova dob: »oko (otprilike) trideset godina«. Usp. W. RADL, *nav. dj.*, 218.

⁴⁵ Genealogija koja seže do Boga nije poznata ni u Starom zavjetu, ni u pseudoepigrafskoj literaturi, ni u Kumranu, ni u rabinskim izvorima. Usp. V. GILLET-DIDIER, *nav. čl.*, 12. Uključivanje Boga u rodoslovlje tumači se kao kristološka ispovijest vjere da Isus jest Sin Božji. Tako E. LERLE, »Die Ahnenverzeichnisse Jesu. Versuch einer christologischen Interpretation«, u: *Zeitschrift für die neutestamentliche Wissenschaft*, 72 (1981.), 112–117, 112.

⁴⁶ Usp. J. NOLLAND, *nav. dj.*, 168. Fragment uzlaznog rodoslovlja uočava se u uvodu Matejevog rodoslovlja (Mt 1,1: Rodoslovlje Isusa Krista, sina Davidova, sina Abrahamova). Tako R. E. BROWN, *nav. dj.*, 587.

⁴⁷ Matej koristi formulu: »A je bio otac od B (Ἀβραάμ ἐγέννησεν τὸν Ἰσαάκ – A je rodio B); B je bio otac od C (Ἰσαάκ δὲ ἐγέννησεν τὸν Ἰακώβ – B je rodio C) itd«. Luka koristi formulu: »A, (sin/υἰός) od/toṽ B, (sin/υἰός) od/toṽ C itd«. (Lk 3,23-24: ... Ἰησοῦς ... ὢν υἰός, ὡς ἐνομίζετο, Ἰωσήφ τοῦ Ἠλὶ τοῦ Μαθθᾶτ τοῦ Λευὶ τοῦ Μελεχὶ τοῦ Ἰανναὶ τοῦ Ἰωσήφ ...)

U biblijskoj prapovijesti (Post 5,3-32; 11,10-32) ritam slijeda pokoljenja naglašava odabir određenog rodoslovnog člana i na taj način starozavjetna rodoslovlja stvaraju prijelaz od univerzalne povijesti ljudskog roda na partikularnu povijest naroda Izraela, koja otpočinje s Abrahamom.⁴⁸

Za razliku od ovog starozavjetnog rodoslovnog sužavanja perspektive na jednog nositelja obećanja, u Lukinom »uzlaznom« rodoslovlju događa se obrnuti proces. Lukino rodoslovlje ne kreće se u pravcu selektivnosti jednoga, nego u pravcu širenja i univerzalnog otvaranja rodoslovnog niza. Lukina *uzlazna* rodoslovna linija uključuje, dakako, na prvom mjestu Davidove i Abrahamove potomke, ali se nastavlja dalje u prošlost i obuhvaća deset poslije-potopnih (Post 11,10-32) i deset prije-potopnih pokoljenja (Post 5,3-32). U tom smislu Lukina »uzlazna« genealogija kao da ukazuje da Božje djelo otkupljenja ljudskog roda u Isusu ima i »retroaktivne« učinke.⁴⁹

e) *Božansko sinovstvo svih ljudi*. Povezivanjem Isusa s prvim stvorenim čovjekom i s Bogom stvoriteljem, Lukino rodoslovlje ukazuje da se u Isusu ostvaruje cilj stvaranja čovjeka. Naime, čovjek je stvoren na sliku Božju (Post 1,27-28), tj. kao biće jedincatog dostojanstva i kao biće u posebnom odnosu prema Bogu. Ova čovjekova sličnost Bogu dobiva novu kvalitetu s Isusovim djelom otkupljenja, koje ne samo da obnavlja čovjekovu grijehom potamniju (zasjenjenu) stvorenost na sliku Božju, nego štoviše osposobljava čovjeka da postane dijete Božje, tj. da uđe u novi oblik zajedništva s Bogom.

Isusovo djelovanje u koje uvodi Lukino rodoslovlje otvara svakom čovjeku i cijelom (čovječanstvu) ljudskom rodu pristup novoj kvaliteti odnosa (zajedništva) s Bogom, a ta nova kvaliteta zajedništva naziva se »Božje sinovstvo«.

Za razliku od starozavjetnih rodoslovlja, koja donose rodoslovlja potomaka, novozavjetna rodoslovlja donose rodoslovlje Isusovih predaka. U kršćan-

Nakon rečenice: »(Isus) ... bijaše, kako se smatralo /ὡς ἐνομιλῆτο/, sin Josipa« (3,23b), grčki tekst u nastavku ne ponavlja riječ »sin« (υἱός), nego daje prednost genitivu srodnosti, koji izriče član muškoga roda jednine (τοῦ), koji pripada prethodnom imenu. Poslije člana (τοῦ) treba (u mislima) dodati genitiv jednine od imenice »sin – sina« (υἱοῦ). To znači: »Isus ... (bijaše) ... sin Josipa, (sina = τοῦ υἱοῦ) Elijeva, (sina = τοῦ υἱοῦ) Matatova, (sina = τοῦ υἱοῦ) Levijeva, (sina = τοῦ υἱοῦ) Malkijeva ...« Usp. F. BLASS – A. DEBRUNNER – F. REHKOPF, *Grammatik des neutestamentlichen Griechisch*, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 171990., § 162,2.

⁴⁸ Usp. T. HIEKE, *nav. dj.*, 314.

⁴⁹ Svaka sljedeća generacija »nosi lice« prethodne generacije. Odnos među generacijama, međutim, nije samo u znaku blagoslova, nego može biti i u znaku krivice (Izl 20,5-6; 34,7; Br 14,18; Pnz 5,9-10), jer grijesi (grešnost) starijih generacija opterećuju odnos mladih generacija s Bogom. Usp. B. BIBERGER, *Unsere Väter und Wir*. Unterteilung von Geschichtsdarstellung in Generationen und das Verhältnis der Generationen im Alten Testament, Bonner Biblische Beiträge 145, Philo Verlagsgesellschaft mbH, Berlin, 2003., 50. U tom smislu Isusovo rodoslovlje ima iscjeljujuće retroaktivne učinke za grijehom opterećeni odnos među generacijama.

skoj, novozavjetnoj povijesti spasenja ne može postojati biološka genealogija Isusovih potomaka, jer povijest je dosegla svoj cilj i vrhunac u Isusu. Međutim, Isus utemeljuje novu, i »vertikalnu« i »horizontalnu« genealogiju kada ustvrđuje da je njegov brat, sestra i majka onaj »tko vrši volju njegova nebeskog Oca« (Mk 3,35b), odnosno, tko riječ Božju sluša i vrši (Lk 8,21). Riječ je zapravo o novim kriterijima srodnosti s Isusom, a iz te srodnosti s Isusom proizlazi nova srodnost s Bogom (Lk 8,21; par. Mk 3,35b; Mt 12,49-50; Dj 10,35).⁵⁰ Isus kao Božji Sin uspostavlja novi odnos između čovjeka i Boga. To nije više samo privilegirani odnos Stvoritelja i stvorenja stvorenog na sliku Božju. To sada postaje odnos između Oca i sina, jer Isus potpunom objavom Boga kao Oca (Iv 15,14-15) i darom Duha Svetoga (Iv 14,16-17; 16,13; Dj 1,8) osposobljava čovjeka da vrši riječ (volju) Božju i da se ponaša po primjeru svoga Nebeskog Oca (Mt 5,45.48; Lk 6,35-36).

f) *Od partikularnog k univerzalnom.* U *Lukinom evanđelju* »otvaranje« od partikularnog k univerzalnom događa se već u samom rodoslovlju, po sadržaju odnosno opsegu (od Isusa do Adama), po načinu kako je oblikovano Lukino rodoslovlje (uzlazni slijed od Isusa do Adama) kao i po kompozicijskom položaju rodoslovlja u *Lukinom evanđelju* (na početku Isusova javnog djelovanja).

U *Matejevu evanđelju* otvaranje od partikularnog k univerzalnom ne događa se na razini rodoslovlja, nego se logika selektivnosti i isključivosti proteže duboko u Matejevo evanđelje (Mt 10,5.23; 15,24). Do univerzalnog otvaranja i univerzalnog poslanja doći će tek na kraju Matejeva evanđelja (Mt 28,18-20), u nalogu uskrslog Krista apostolima da učine sve narode njegovim učenicima.⁵¹

Ovaj prijelaz od partikularnog k univerzalnom poslanju na kraju Matejeva evanđelja pripremljen je ranije u *Evanđelju* u sceni Isusove pohvale izuzetne vje-

⁵⁰ Za razliku od starozavjetnih rodoslovlja koja su u funkciji razdvajanja, Isusovo »rodoslovlje« dokida razdvajanje (Ef 2,14-16), relativizira razlike (Gal 3,28-29) u ime zajedništva u Kristu, jer pripadnost Kristu otvara pristup baštini obećanja Abrahamova potomstva.

⁵¹ Ispunjenje obećanja blagoslova svim narodima danog Abrahamu (Post 12,1-3; 22,18), događa se tek na kraju Matejeva evanđelja (Mt 28,19). Usp. D. A. HAGNER, *Matthew* (1 – 13), Word Biblical Commentary 33A, Word Books, Dallas, Texas, 1993., 8–9. U *Lukinu evanđelju*, međutim, ostvarenje univerzalnih učinaka toga obećanja ugrađeno je u rodoslovlje koje uvodi u Isusovo javno djelovanje. Za patrijarhalna rodoslovlja inače neuobičajena prisutnost četiri ženska lika u *Matejevu rodoslovlju* (Tamara, Rahaba, Ruta, »bivša žena Urijina«) tumači se u smislu univerzalističke dimenzije Matejeva rodoslovlja, jer su preko ovih žena strankinja u Isusovo rodoslovlje uključeni i ne-Židovi. Usp. W. J. C. WEREN, »The Five Women in Matthew's Genealogy«, u: *Catholic Biblical Quarterly*, 59 (1997.), 288–305, 289. Ovi ženski likovi u *Matejevu rodoslovlju* tumače se još i kao grešnički likovi i kao likovi žena od inicijative. Usp. J. NOLLAND, »The Four (Five) Women and other Annotations in Matthew's Genealogy«, u: *New Testament Studies*, 43 (1997.), 527–539, 527–528.

re poganskog časnika (Mt 8,5-13; usp. također 12,21) i u židovskom konačnom odbacivanju Isusa (Mt 27,25).⁵²

4. Neposredni kontekst Lukine genealogije

Zašto Luka donosi genealogiju upravo na ovom mjestu u svome Evanđelju, tj. između Isusova krštenja (Lk 3,21-22) i kušnje u pustinji (Lk 4,1-13)? Točno je da ne postoji pravilo gdje se genealogija treba pojaviti u pripovijedanju, ali je isto tako točno da su genealogije u pravilu smještene na »strateškim« mjestima u Bibliji. Stoga je za razumijevanje svake genealogije potrebno uzeti u obzir i njezin neposredni kontekst.

4.1. Rodoslovlje između krštenja i kušnje

Sadašnji smještaj Lukina rodoslovlja (Lk 3,23-38) između Isusova krštenja (Lk 3,21-22) i Isusove kušnje (Lk 4,1-13) zacijelo pomaže otkriti specifično *kontekstualno značenje*.⁵³

Silazak Duha Svetoga na Isusa (3,22; usp. 4,1.18) i predstavljanje Isusa kao Sina Božjega (3,22; usp. 4,3.9.41) u događaju krštenja (Lk 3,21), ukazuje da Isus posjeduje božansku autorizaciju. Isus počinje djelovati kao Sin Božji u snazi Duha (3,22).

Susljedno rodoslovlje (Lk 3,23-38) pokazuje tko je primatelj (cijelo čovječanstvo) i koji je cilj (božansko sinovstvo) Isusova autoriziranog djelovanja u

⁵² U Matejevu evanđelju uočljiva je napetost između partikularizma i univerzalizma, između Izraela (Mt 10,5; 15,21-26) i svih naroda (28,15-20). Usp. M. R. J. BREDIN, »Gentiles and the Davidic Tradition in Matthew«, u: A. BRENNER (prir.), *A Feminist Companion to the Hebrew Bible in the New Testament*. The Feminist Companion to the Bible 10, Academy Press, Sheffield, 1996., 95–111, 102. Tendencije novijeg istraživanja Matejeva evanđelja jest upravo analiza isprepletenosti partikularističkih i univerzalističkih tendencija, a te različite tendencije pokazatelj su povijesti matejevske kršćanske zajednice, koja je od većinske judeokršćanske zajednice postala zajednica kršćana obraćenih s poganstva (str. 279). Ipak, posljednja riječ Uskrslog na završetku Evanđelja jasno ukazuje da je misijsko djelovanje među poganima već odavno stvarnost Matejeve zajednice (uz Mt 28,18-20, posebno 12,21; 13,38; 24,14; 26,13). Tako U. SCHNELLE, *Einleitung in das Neue Testament*, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, ¹⁰2002., 267.

⁵³ Na prvi pogled Lukina genealogija (Lk 3,23-38) djeluje kao umetak između Isusova krštenja (Lk 3,21-22) i Isusove kušnje (Lk 4,1-13), jer se Lk 4,1 logično nastavlja na 3,22, a iskušavateljevo oslovljavanje »Ako si Sin Božji« (4,3.9) čini se da upravo preuzima temu Isusova božanskog sinovstva iz Lk 3,22. Usp. W. RADL, *nav. dj.*, 220. Luka je, očito, adaptirao svoju genealogiju za vlastite teološke nakane tako što ju je smjestio između Isusova krštenja i Isusove kušnje. Tako R. E. BROWN, *nav. dj.*, 94. Za prijedlog interpunkcijske modifikacije točke poslije Lk 3,22 u zarez, a na temelju sintaksne analize (Lk 3,23 kao apodoza za Lk 3,21-22) i na temelju kontekstualne paralele između početka djelovanja Ivana Krstitelja i Isusova početka djelovanja usp. J. RIUS-CAMPS, »Constituye Lc 3,21-38 un solo periodo«, u: *Biblica*, 65 (1984.), 189–209, 194–205.

Duhu i kao Sina Božjega. Isus nije po rođenju Josipov sin (Lk 1,35), ali Isus pravno preuzima Josipovo rodoslovlje i po tom se rodoslovlju smješta u širu ljudsku obitelj (usp. Lk 2,41.48).⁵⁴ Ovo rodoslovlje daje Isusu legitimnost koja je potrebna u svijetu, u kojem će Isus obaviti svoje poslanje kao Sin Božji.⁵⁵

Lukina genealogija proteže se sve do Adama i na taj način oslovljava temu dostupnosti Božjeg spasenja svim ljudima (Lk 3,6), a tu temu najavio je u svome nastupu već Ivan Krstitelj. Isus je važan ne samo za potomke Abrahamove, nego i za sve potomke Adamove, tj. za sve narode na zemlji.⁵⁶

Isusovo iskušenje (Lk 4,1-13) pokazuje na koji način Isus djeluje u korist čovječanstva. Isus se poslušnim vršenjem Božje volje odupire i pobjeđuje zavodljivost zloga.⁵⁷ Dok je Adam, prvi čovjek, podlegao iskušenju i zapao u grijeh (Post 3,1-7; usp. Otk 12,9; 20,2), Isus, »sin Adamov« i »Sin Božji«, nije podlegao iskušenju (Lk 4,3.9).⁵⁸ Isus kao poslušni Sin Božji otpočinje djelo otkupljenja tako što iscjeljuje grijehom neposlušnosti ranjenu ljudsku narav, i osposobljava čovjeka da snagom Duha i snagom poslušnosti Božjoj riječi pobijedi zavodljivost zloga i da stekne Božje sinovstvo.⁵⁹

Po Božjem stvaranju čovjeka na Božju sliku već je uspostavljena posebna povezanost između Boga i čovjeka. Taj posebni odnos Pavao u Djelima apostolskim opisuje kao »rod« (γένος), »potomstvo« (Dj 17,28b-29). A jer su svi ljudi izgu-

⁵⁴ Usp. J. NOLLAND, *Luke (1,1-9,20)*, 174.

⁵⁵ Usp. J. B. GREEN, *The Gospel of Luke*. New International Commentary on the New Testament, Eerdmans, Grand Rapids, Mich., 1997., 190. Izričaj na početku rodoslovlja »kad je nastupio« (ἀπὸ χομενος, Lk 3,23) i posljednji izričaj u rodoslovlju »sin Božji« (τοῦ θεοῦ, Lk 3,38), najkorisniji su pokazatelji za smještaj genealogije u njezin sadašnji kontekst. Tako J. NOLLAND, *nav. dj.*, 167. Završetak Lukine genealogije u Bogu tumači se kontekstualno, tj. ova genealogija dolazi poslije krštenja gdje je glas s neba proglasio Isusa Sinom Božjim (Lk 3,22). Usp. R. E. BROWN, *nav. dj.*, 90.

⁵⁶ Usp. L. T. JOHNSON, *nav. dj.*, 72.

⁵⁷ Za razliku od Marka, gdje poslije Isusova krštenja u rijeci Jordanu (Mk 1,9-11) odmah slijedi kušnja u pustinji (Mk 1,12-13), Luka donosi Isusovo rodoslovlje između krštenja i kušnje u pustinji. Nakon potvrde Isusove pripadnosti božanskoj sferi (Lk 3,22), Luka uz pomoć rodoslovlja predočava Isusov ljudski identitet i na taj način kušnja u pustinji postaje »opasna« za Isusa (Lk 4,1-13), koga je ranije na krštenju glas s neba proglasio sinom Božjim (Lk 3,21-22). Usp. F. BOVON, *nav. dj.*, 191.

⁵⁸ Tako C. EVANS, *nav. dj.*, 58. Lukina nakana nije samo da rodoslovljem poveže Isusa s Adamom, s prvim čovjekom. Iako je za Luku važno da je Isus potpuno član ljudskog roda (Dj 17,31). Usp. J. NOLLAND, *nav. dj.*, 172-173.

⁵⁹ Nešto prošireni kontekst odgovara na tri pitanja: a) Tko je Isus? – On je Sin Božji (3,21-38); b) Kakav je on Sin? – Poslušni Sin (4,1-13); c) Kakav je on Mesija? – Proročki Mesija (4,14-30). Tako L. T. JOHNSON, *nav. dj.*, 70. Ovaj prijedlog očito shvaća kao jednu tematsku cjelinu Isusovo krštenje i susljedno rodoslovlje.

bljena djeca Božja, Pavao u nastavku poziva svoje slušatelje na obraćenje, koje se traži od svih ljudi na svim mjestima sukladno univerzalnoj Božjoj vladavini (Dj 17,30-31).⁶⁰ Isus, Božji Sin, omogućava da odnos između Boga i čovjeka (božanskog) »roda« (γένος) preraste u odnos božanskog sinovstva (υἱός τοῦ θεοῦ).⁶¹

Prema tome, Lukina nakana nije samo da Isusa preko rodoslovlja poveže s Adamom (s ljudskim rodом, s čovječanstvom), nego Luka želi da Adama (ljudski rod, čovječanstvo) preko Isusa (preko Isusova rodoslovlja) na novi način poveže s Bogom. A to novo zajedništvo između Boga i čovjeka postaje stvarnost po javnom djelovanju Isusa, Sina Božjega.⁶² U vlastitoj osobi, snagom jedincatog božanskog porijekla (Lk 1,35) i zahvaljujući njegovoj aktivnoj poslušnosti (4,1-13), Isus označava novi početak zajedništva između Boga i čovjeka i to zajedništvo postavlja na novi temelj.

Isusov početak javnog djelovanja predstavlja od Boga označeni novi početak, koji je važan za sve ljude. Dok upravlja pogled na cijelo čovječanstvo Luka ne gubi iz vida Izraela. Luka izričito (Lk 1,55.73) i indirektno (Lk 3,8; 13,16.28; 19,9) podsjeća na velika Božja obećanja Abrahamu i njegovu potomstvu.⁶³ Ipak, popis pokoljenja preko Zerubabela i Davida ne završava s Abrahamom, ni s Adamom, nego završava u Bogu. Činjenica da je Bog na izvoru Lukina genealogijskog niza, ukazuje da je time transcendirana cijela ljudska povijest, a to transcendiranje ljudske povijesti događa se po djelovanju Isusa, Sina Božjega.⁶⁴

4.2. »Sinkronizmi« (Lk 3,1-2) i Isusovo rodoslovlje (Lk 3,23-38)

Isusovo rodoslovlje u pravilu se promatra u neposrednom kontekstu Isusova krštenja (Lk 3,21-22) i kušnje (Lk 4,1-13). Međutim, na razini kontekstualne

⁶⁰ Usp. W. ECKEY, *nav. dj.*, 206.

⁶¹ Prema autoru Radlu formulacija u Dj 17,29: γένος ... τοῦ θεοῦ izriče isto što i Ἰησοῦ τοῦ θεοῦ na kraju Isusove genealogije (Lk 3,38). A jer svi, koji od Boga dolaze, njega »traže« (17,27), zato trebaju također svi čuti evanđelje i doći do vjere (usp. Dj 14,15-17; 15,7). Tako W. RADL, *nav. dj.*, 221.

⁶² Luka je umetnuo ovu genealogiju na ovom mjestu u svome Evanđelju, jer ovdje otpočinje Isusova uloga kao Sina Božjega u snazi Duha Svetoga. Usp. J. NOLLAND, *nav. dj.*, 173. Za shvaćanje Isusova krštenja (Lk 3,21-22) kao mesijanskog pomazanja iz perspektive Dj 10,37-38 i Iz 61,1 usp. J. A. FITZMYER, *nav. dj.*, 482.

⁶³ Usp. W. RADL, *nav. dj.*, 219.

⁶⁴ Usp. W. ECKEY, *nav. dj.*, 206. Bog je iznad povijesti, i on oblikuje povijest. Božji plan zbog kojeg je Bog u početku stvorio čovječanstvo, sada, s početkom Isusova djelovanja ulazi u novu fazu. Usp. J. A. FITZMYER, *nav. dj.*, 498. Duh Sveti spominje se u neposrednom kontekstu i Matejeva i Lukina rodoslovlja. Matej odmah poslije rodoslovlja spominje ulogu Duha Svetoga u Isusovu začecu. Luka neposredno prije rodoslovlja spominje Duha svetoga u sceni krštenja (Lk 3,22). Ova kontekstualna povezanost Duha Svetoga i Isusova rodoslovlja naglašava Isusovo božansko odabranje i božansku autorizaciju. Usp. V. GILLET-DIDIER, *nav. čl.*, 12.

povezanosti potrebno je uzeti u razmatranje i početak javnog djelovanja Ivana Krstitelja, i posebno takozvanih šest povijesnih sinkronizama (Lk 3,1-2), jer ti sinkronizmi zapravo služe kao uvod i u početak djelovanja Ivana Krstitelja i u početak Isusova djelovanja.

Kao što je Ivan Krstitelj Isusov neposredni preteča po rođenju (Lk 1,36), tako je i početak javnog djelovanja Ivana Krstitelja (Lk 3,1ss) neposredni uvod u Isusovo javno djelovanje (Lk 3,23a). U tom smislu šest sinkronizama kod Lk 3,1-2 (Tiberije, Pilat, Herod, Filip, Lizanije, Kajfa) vremenski precizno smještaju početak javnog djelovanja i Ivana Krstitelja i Isusa. I doista, uz pomoć podatka da je nastup Ivana Krstitelja bio petnaeste godine cara Tiberija (Lk 3,1), i uz pomoć uvodne informacije u Isusovo rodoslovlje da je Isus imao »oko trideset godina« kada je otpočeo javno djelovati (Lk 3,23), utvrđuje se ne samo vrijeme Isusova javnog djelovanja nego i godina Isusova rođenja.

Uz pomoć šest sinkronizama (Lk 3,1-2) uspostavljena je povezanost između početka Isusova javnog djelovanja i aktualne stvarnosti na svjetskoj političkoj, i regionalnoj političko-religioznoj sceni. Lukino rodoslovlje ukazuje da u Isusu ispunjena Božja obećanja postaju stvarnost u povijesnoj sadašnjosti (Lk 3,1-2) i da Božje spasenje postaje dostupno svim ljudima (Lk 3,6) s početkom Isusova javnog djelovanja.⁶⁵

Ovi sinkronizmi definiraju ne samo točno vrijeme kada otpočine Isusovo djelovanje, nego ujedno naznačuju *prostorni* pravac *širenja* učinaka Isusova javnog djelovanja, slično kao što genealogija ukazuje na *vremensko širenje* učinaka Isusova djelovanja.⁶⁶ Naime, uskrsli Isus će kasnije, neposredno prije uzašašća, povjeriti kao zadaću svojim učenicima *prostorno* širenje navještaja evanđelja (Dj 1,8) na istom prostoru kojim vladaju likovi spomenuti kod Lk 3,1-2.

Zaključak: Isus i Abraham – kontinuitet i razlike

Slično kao što je poziv i odabir Abrahama bio Božji odgovor na potrebe grijehom ugroženog čovječanstva, tako je i Isusovo javno djelovanje bilo Božji odgovor na iste potrebe čovječanstva. U tom smislu postoji *kontinuitet* između Abra-

⁶⁵ Usp. J. A. FITZMYER, *nav. dj.*, 453. Dakle, sinkronizam iz Lk 3,1-2 izravno je kod Lk 3,6 povezan s univerzalnom dostupnošću Božjeg spasenja po Isusovu djelovanju u koje uvodi nastup Ivana Krstitelja, dok samo Božje spasenje postaje dostupno svima s početkom Isusova javnog djelovanja (Lk 3,23a), a u koje uvodi Lukina genealogija (Lk 3,23-38).

⁶⁶ Vertikalna (unilinearna i multilinearna) rodoslovlja, inače, prate dimenziju vremena, dok horizontalna (segmentarna) rodoslovlja (npr. Post 10,1-32) prate prostorno i sinkrono širenje potomaka. Isusovo rodoslovlje (Lk 3,23-38) opisuje učinke Isusova djelovanja u slijedu vremena odnosno kroz vrijeme (*dijakrono*), dok dimenziju prostornog širenja učinaka Isusova javnog djelovanja naznačuju *sinkronizmi* kod Lk 3,1-2, koji na taj način preuzimaju funkciju horizontalnog rodoslovlja.

hama i Isusa u kontekstu *povijesti spasenja* koja je otpočela s Abrahamom i u kontekstu *povijesti čovječanstva* koja je otpočela sa stvaranjem čovjeka (Adama). Taj kontinuitet sadržan je u Isusovom rodoslovlju Lukina evanđelja (Lk 3,23-38).

Razlike između Abrahama i Isusa proizlaze iz njihovih različitih uloga u istoj povijesti spasenja. Dok je Abraham bio *nositelj* obećanja, Isus je *ostvareatelj* (ostvarenje) i *ispunjenje* obećanja.⁶⁷ U tom smislu sinkronizam kod Lk 3,1-2 ukazuje ne samo na trenutak u vremenu kada otpočinje *uprisutnjenje* i *ostvarenje* Božjih obećanja, nego implicitno ukazuje na *prostorno* širenje Isusova otkupiteljskog djelovanja, koje će kasnije uskrsli Isus *izričito* naložiti svojim učenicima (Dj 1,8).

Razlika je između Abrahama i Isusa, iz povijesno-spasenjske perspektive, također u tome što je s Abrahamom otpočelo (rodoslovno) *sužavanje perspektive* (Abraham, David, Isus; Mt 1,1-17), a koje je bilo u funkciji odabranja nositelja obećanja, dok s Isusom otpočinje *proširivanje* rodoslovne *perspektive* (Isus, David, Abraham, Adam; Lk 3,23-28). To genealogijsko otvaranje Lukina evanđelja u funkciji je širenja (naviještanja) spasenjskih učinaka Isusova djelovanja. Lukino otvaranje rodoslovne perspektive naglašava dostupnost Isusova otkupljenja svakom čovjeku, a definirano je u kategorijama novog kriterija krvnog srodstva s Isusom (brat, sestra i majka), a taj kriterij je slušanje i vršenje riječi Božje (Lk 8,21; par. Mk 3,35b; Mt 12,49-50; Dj 10,35). Na taj način svaki čovjek može po »srodstvu« s Isusom imati također udjela u Isusovu Božjem sinovstvu.

⁶⁷ Blagoslov je najtješnje povezan s Bogom, jer Bog je izvor blagoslova. Ipak, i ljudi imaju važnu ulogu u prenošenju blagoslova. Stoga je Bog u brizi za cijelo čovječanstvo pozvao Abrahama (Post 12,1-3). Ipak, Abraham ne čini učinkovitim blagoslov za druge, nego priprema put za Božji blagoslov. Usp. K. N. GRÜNBERG, *Abraham, Blessing and the Nations. A philological and exegetical study of Genesis 12:3 in its narrative context*, Beihefte zur Zeitschrift für die alttestamentliche Wissenschaft 332, de Gruyter, Berlin, 2003., 242–243. Također Abrahamovi potomci imaju posredničku ulogu za Božji blagoslov cijelom čovječanstvu koje se sastoji od mnoštva naroda. Usp. F. CRÜSEMANN, nav. čl., 26.

Summary

JESUS AND ABRAHAM IN THE CONTEXT OF LUKE'S GENEALOGY (Lk 3:23-38)

The connection (link) between Jesus and Abraham is most explicit in the two genealogies found in the New Testament: Matthew 1:1-17 and Luke 3:23-38. This article analyses the function and meaning of Luke's genealogy from the perspective of the relationship between Jesus and Abraham within the history of salvation.

The article consists of four parts. The first part, by way of introduction, presents some of the difficulties evidenced in contemporary attitudes towards the genealogies, and then lists the various functions of biblical, especially Old Testament, genealogies. The second part presents an overview of the main differences between Luke's and Matthew's genealogy as well as the classic interpretations of these differences. Building on the first previous two parts (i.e., the background of biblical genealogies in general, and the background of the differences between Luke's and Matthew's genealogy), the third part of the article focuses on the unique features of Luke's genealogy, aiming to discern the significance of these differences and particularities in the genealogy of Luke. The fourth part deals with the meaning of Luke's genealogy in its immediate context (Lk 3:21-22; 4:1-13; 3:1-2). Finally, in the conclusion, the article singles out some of the more important points of continuity as well as the differences between the roles of Jesus and Abraham in the history of salvation.

Key words: *Abraham, Jesus, genealogy, Luke's Gospel.*